

Sámuel 1871-es londoni látogatásáról. 1905. január 27-e Kovács halálának dátuma s alighanem az Angol Társalgó Kör végnapja is. A kör kétségtelenül az angol–magyar kapcsolatok kiépítésének egyik fontos szerve volt, a műveltebb polgári rétegeket ismertette meg az angol nyelvvel, kultúrával. Ugyanakkor az ide látogató angol anyanyelvűeknek is lehetőséget nyújtott a barátságkötésre.

Kovács idősebb korában, majd halála után Boros György teológiai tanár – utóbb püspök – lett az angol–magyar egyházi kapcsolatok legfőbb ápolója. 1900-ban ő képviselte a magyar unitáriusokat a bostoni nemzetközi kongresszuson. Az egyetemen is ő örökölte meg az angol lektori tisztséget. S valószínűleg angol mintára szervezte meg még 1884-ben az unitárius egyháztársadalmat felfrissítő Dávid Ferenc Egyletet.

A kötet szerves részét képezi a 12 tételes, több mint 80 oldalnyi függelék. Azokat a magyar, angol és francia nyelvű dokumentumokat közli itt a szerző, amelyeket kutatómunkája során tárt fel, s melyeket a szövegben említ, elemez. A 10 oldalas bibliográfia külön csoportosítja a kéziratokat, nyomtatott forrásokat, ezen belül pedig a könyveket és a napilapokat-folyóiratokat. S még betűrendbe szedett bő szakirodalmi jegyzéket is ad. Mint minden igényes munkánál, megtaláljuk a névmutatót, valamint a román és angol

nyelvű tartalmi ismertetést. Külön említést érdemelnek a lapalji jegyzetek: sokszor a fél oldalt is kitöltik. Néhol az említett személyekről nyújtanak tájékoztatást, néhol forráshelyet közölnek, nemegyszer magyar vagy angol idézetekkel támasztják alá a főszöveg megállapításait. Kovács érdeméért említhetjük, hogy mind a főszöveget, mind a jegyzeteket csak a tárgy keretéhez tartozó információkra korlátozza. Akár Paget, akár Kovács János esetében számos érdekes életrajzi adat kínálkozott, olyanok is, amelyekről a szerző már írásokat közölt.

Kovács Sándor a kötet *Bevezetésében* mentegetőzik, hogy „későpozitivistának” tekinthető munkamódszere. Hiszen főleg anyaggyűjtését teszi közzé. Örömmel mondjuk, hogy „szerencsénkre” vállalta ezt az ódiomot. Olyan gazdag anyagot halmozott fel ebben a kötetben, mely minden további magyar–angol kapcsolattörténeti kutatásnak alapjául fog szolgálni. De egyháztörténeti vonatkozásban is a 19. századi unitarizmus külön színezetét sikerült megragadnia: a kis egyház nagyvilági rokonkeresését. A testvéri segítségnyújtás néhány nemzeteken és kontinenseken átívelő példázatát. E kötettel mind az anglisztika, mind pedig az egyháztörténet gazdagodott. Még Kolozsvár várostörténete is egy új szintet kapott.

Gaal György

Könyv a népzene életéről

*Könczei Csongor: A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság. (Kriza Könyvek 36.)
Kvár 2011. 264 oldal*

A Kriza János Néprajzi Társaság kolozsvári székházában 2011. október 20-án mutatták be Könczei Csongor *A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról* című kötetét. „Muzsikál Czilika Gyula és bandája” – olvastam a könyvbemutató plakátján. Zenével foglalkozóként és főleg „népzene-fogyasztóként” elhatároztam,

hogy részt veszek a rendezvényen, hiszen ma már egyre ritkábban hallhatunk élőben autentikus kalotaszegi népzene. Az igazi meglepetés viszont csak a zenei előadás után következett, amikor Sárkány Mihály, az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanára, az MTA Néprajzi Kutatóintézete Etnológiai Osztályának vezetője és egyben a szerző doktori

témavezetője bemutatta az új kiadványt. A neves budapesti antropológus azt értékelte mindenekelőtt, hogy végre akadt valaki, aki nemcsak a népzeneről ír, hanem azokról is, akik művelik és megszólaltatják ezt a muzsikát. Ezek után természetesen nagy érdeklődéssel olvastam el a kötetet.

Könczei Csongor, amint ez az előszóból is kiderül, már három évtizede, hatéves korában ismerkedett meg a kötet főszereplőivel, és később, először néptáncosként, majd az 1990-es évektől kezdődően népzéneszként, táncház- és rendezvényszervezőként, táncsoportvezetőként folyamatos kapcsolatban állt a kalotaszegi cigányzenészekkel. A szerző 1997-től kezdődően már rendszeresen, tudatosan, tudományos igényességgel vizsgálta a kalotaszegi cigányzenész családokat. Így született meg első publikációja is (*Generáció- és stílusváltás a kalotaszegi cigányzenész családoknál*. Művelődés 1997. 2. 34–37.), majd újabb tanulmányokat jelentetett meg, melyek továbbfejlesztett formában szerves részeivé, fejezeteivé váltak a 2008-ban Budapesten megvédett doktori disszertációjának és így a nemrég megjelentetett kötetének is.

A könyv első részében megismerkedünk a vizsgált témával, valamint a kutatott téma elméleti és módszertani kérdéseivel. A szerző rávilágít azokra a szempontokra is, amelyeket az eddigi kutatások kevésbé érvényesítettek, de amelyek „teljesebb és komplexebb rálátást biztosítanak” a felvetett témakörre. *A hálózat kutatás rövid története* alfejezetben például összefoglalja a hálózati elemzés lehetőségeit, ennek szociálpszichológiai, szociológiai és szociálintropológiai előzményeit, de ugyanakkor úgy beszél a *network analysis*ről, valamint a társadalmi hálózat kutatás intézményesüléséről, interdiszciplinaritásáról mint önálló kutatási módszerről. A hálózati elemzés és az etnográfia kapcsolatáról szóló alfejezetet a témához kapcsolódó egyéb kutatási módszerek összegzése zárja.

A második nagy fejezet rendszeres történeti áttekintését adja a kalotaszegi cigányzenészekről szóló néprajzi irodalomnak. *A Kik a kalotaszegi cigánymuzsikuskok?* kérdést a kutató *A falusi cigánymuzsikuskok és a magyar népzene kutatás* és a *Ki számít*

kalotaszeginek? című fejezetekben tisztázza és válaszolja meg. A kalotaszegi cigánymuzsikuskok 20. századi működéséről szóló alfejezetben ismerteti mindazokat a forrásokat, adatokat, amelyeket kutatása során felhasznált, megjegyezvén, hogy a 20. századi írott források száma eléggé csekély a 19. század végi, főleg helyi sajtóközlések számához viszonyítva. A kalotaszegi cigánymuzsikuskokkal foglalkozó írások csoportosítását és értelmezését a szerző voltaképp a *Hogyan nem írtak a kalotaszegi cigányzenészek?* című alfejezetben fejti ki.

A könyv harmadik fejezete a kalotaszegi cigányzenészek működési, társadalmi és gazdasági hálózatának módszeres elemzését nyújtja. A működési hálózat elemzése kapcsán érdekes információkat tudhatunk meg a zenészek szakmaválasztásáról, szocializációjáról és szakmai tudásának elsajátításáról, a repertoárjukról, a bandában való muzsikálásról, szakmai kapcsolataikról, valamint működési és területi hálózataikról. A zenészstátus és identitás, a „kettős periféria” kérdéséről, a muzsikuskok mobilitásáról és rokonsági kapcsolat-hálójáról *A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi hálózatáról* című fejezetben olvashatunk. A kalotaszegi cigányzenészek gazdasági hálózatáról szóló fejezet a zenészfogadást, a rokonsági kapcsolatok gazdasági vetületeit, a zenészsakmán kívüli megélhetőségi forrásokat írja le, de itt kaphatunk választ arra a kérdésre is, hogy a zenészstátus a hétköznapok során mennyire határozza meg a muzsikuskok életmódját és életstratégiáit.

Az 1970-es években elindult táncházmozgalom jelentősen megváltoztatta a kalotaszegi cigányzenészek működési és gazdasági hálózatát. A városi táncházakban, táncbörökben, külföldi koncerteken való fellépések nemcsak hírnevet biztosítottak a zenészeknek, hanem nagyon jó pénzszerzési lehetőséget is. Azonban a 20. század közepétől kezdődően és az 1990-es évek után a falvakban már egyre kevesebb az érdeklődés a hangszeres népzene iránt. A hagyományos táncélet megszűnése és a zenei ízlés változása is rányomta bélyegét a kalotaszegi cigánymuzsikuskok gazdasági helyzetére. Biztató lehet, hogy noha a tradicionális zenészvilág és hangszeres népzene

gyökeresen átalakult, és elsődleges, organikus kontextusa is megváltozott, a fiatal városi értelmiségi körökben újból van igény erre a kultúrára, és egyre kevesebb és értékesebbé válik a népzene és néptánc.

A negyedik fejezetben olvashatunk a kalotaszegi zenészek kultúráközvetítő és -alkotó szerepéről is. Ezek a specialisták „nemcsak őrizték és közvetítették, hanem közvetett és közvetlen módszerekkel alkották a tánczenei hagyományt, ezáltal befolyásolva magát az adott táncművészetet is”.

A kiadvány értékes része a függelékben található, a 20. században működő kalotaszegi cigányzenészek, cigányzenekarok, cigányzenész dinasztiákról szóló adatok összefoglalása, amely – a szerző szerint – az eddigi szakirodalmi *névtelenség* ellensúlyozása. Egyetértek Sárkány Mihállyal abban, hogy Könczei Csongor bensőségesen ismeri ezt a világot. Nem kívülről ismerő, értelmező kutatóként mutatja be a témát. Erről tanúskodik a felhasznált gazdag szakirodalom és a rengeteg információ, amelyekhez a kutató hozzájutott a zenészekkel folytatott beszélgetések, közös zenélések, különböző táncművelők

stb. során. „Ismerem kalotaszegi cigányzenészeket, tudom, hol laknak, hogyan zenészkednek, és ők is ismernek engem” – írja a szerző. Ezt a közvetlen, személyes kapcsolatot folyamatosan érezzük a könyv olvasásakor. Az idézett interjúk szövegei sem pusztán „csak” interjúk, hanem a kutató és a kutató személy közötti emberi kapcsolatok hű tükrözői, és így sokkal többek, mint „egyszerű” szakmai információk. Ez a személyesség kétségkívül nagy erénye a kötetnek. Nem volt lehetőségem megismerni Netti Sándort, a hírneves kalotaszegi primást életében, csupán hátrahagyott muzsikáját csodáltam, de a kiadványban közölt interjúk olvasásakor úgy érezhettem, hogy magával a zenéssel is találkoztam.

A könyv könnyen olvasható. Nemcsak zenészeknek ajánlom a kiadványt, hanem táncosoknak, népdalénekeseknek, néprajzosoknak és minden érdeklődőnek is, aki szereti vagy meg szeretné ismerni Kalotaszeget és azokat a muzsikosokat, akik megszólaltatói, ápolói és a leghitelesebb képviselői a kalotaszegi népzenenek.

Gergely Zoltán

Fények és árnyak a kisgyermekkor történetében

Deáky Zita: „Jó kis fiúk és leánykák”. A kisgyermekkor történeti néprajza Magyarországon. Századvég, [Bp.] 2011. 501 oldal

Könyvében Deáky Zita merőben új szemlélettel, számos új forrás kiaknázásával freskószerűen írja át, és gazdag szempontrendszerrel alkalmazva bővíti ki a kisgyermekkorra, annak történetére vonatkozó ismereteinket. 16–20. század közötti magyarországi történeti, néprajzi, kulturális antropológiai, művelődéstörténeti, társadalomtörténeti, pszichológiai, szociológiai, pedagógiai, egyházi, orvostörténeti irodalom és számos nemzetközi szakirodalmi tétel alapján (a könyvben összesen 680 címre hivatkozik!), európai kontextusba helyezve, áttekinti a kisgyermekkor

magyarországi kultúrtörténetét, annak koronkénti közös, de társadalmi rétegenkénti, etnikumonkénti és családtípusonkénti különböző gondolkodásmódját, értékrendjét, nevelési elveit. A gyermekkor kutatásában szokványos témákat (korosztályi besorolás, életmód, nevelési elvek, munka, ünnepek) újabakkal egészíti ki, melyek a gyermekek szenvedéseit, annak okait (árvaság, törvénytelenesség, háborús körülmények, betegség, a gyermekmunka kihasználása), majd az azok enyhítését célzó tevékenységi formákat, illetve intézményeket tárják fel. A polgári korszak legfontosabb filozófiai,